

Policy för skötsel av naturminnen i Jönköpings län

Giltighet

Denna policy gäller för naturminnen där besluten inte innehåller föreskrifter för skötseln och det inte heller finns en vårdplan. Finns föreskrifter eller vårdplan gäller de före riktlinjerna i policyn. Policyn gäller tills vidare.

Övergripande skötselriktning

Naturminnen i Jönköpings län ska skötas så att deras naturvärden bevaras och den biologiska mångfalden knuten till träden utvecklas. Åtgärder får vidtas i begränsad omfattning för att öka trädens vitalitet eller förlänga dess liv. Storskaliga åtgärder eller åtgärder enbart av säkerhetsskäl får inte ske utan fastställd vårdplan eller dispens.

Åtgärder

Skötselåtgärder kan indelas i två kategorier:

- Vitalitetsåtgärder där syftet är att öka den biologiska mångfalden eller förlänga trädens liv.
- Säkerhetsåtgärder där syftet är att förhindra personskada eller skada på egendom.

VITALITETSÅTGÄRDER

Åtgärder som syftar till att öka trädens vitalitet, förlänga deras liv eller öka den biologiska mångfalden knuten till trädet får utföras i begränsad omfattning och efter särskilt övervägande utan fastställd vårdplan eller att föreskrifter om detta finns i beslutet. Målsättningen ska alltid vara att öka trädets trivsel. Åtgärder som kan vara aktuella är:

- Frihuggning inom kronans utbredning och 5 meter utanför
- Beskärning i syfte att ta bort döda grenar eller avlasta vissa delar av kronan om trädet är asymmetriskt
- Kronstabilisering (med elastiska band)

Generellt bör åtgärder i kronan inriktas på klenare grenar och totalt sett bör inte mer än 10 % av kronans biomassa (grenar) tas bort. Om större mängd biomassa behöver tas bort bör åtgärden föregås av en dispensprövning.

Åtgärder ska i första hand utföras av kvalificerade externa konsulter, till exempel arborister. I andra hand kan åtgärderna utföras av Länsstyrelsens egen personal.

Grövre grenar som tas ner är viktiga för biologisk mångfald och ska läggas i närområdet och inte föras bort och flisas eller liknade.

SÄKERHETSÅTGÄRDER

För åtgärder som enbart är motiverade ur säkerhetsskäl och som är neutrala eller negativa för trädet ska restriktivitet gälla. Åtgärder som kan godtas ska i princip vara försumbara ur trädet vitalitetssynpunkt. Exempel kan vara nedtagning av redan avbrutna eller kraftigt skadade grenar. För andra åtgärder krävs en vårdplan eller dispens.

Initiativtagare/Utförare

Det som beskrivs ovan för åtgärder mm gäller när Länsstyrelsen är initiativtagare eller utförare. Om annan part (ex Trafikverket, väghållare, markägare) vill utföra åtgärder ska Länsstyrelsen vara mer restriktiv med att godkänna åtgärder. I sådana fall ska en skriftlig beskrivning och efterföljande dokumentation av åtgärden finnas. Det är även mera troligt att åtgärderna kan kräva dispensprövning.

Hantering inom Länsstyrelsen

Naturminnen förvaltas och sköts om inget annat anges av Enheten för Områdesskötsel. Samråd om godkännande av åtgärder eller dispensprövning hanteras av Enheten för Naturskydd och tillsyn.

Åtgärder som beskrivs under vitalitets- och säkerhetsåtgärder kan utföras av Enheten för Områdesskötsel, eller av aktör på uppdrag av denna, utan vidare godkännande eller dispens.

För åtgärder som initieras av annan part eller för åtgärder som inte ryms inom ovanstående beskrivningar ska samråd ske med Enheten för Naturskydd och tillsyn som avgör vidare process. Detsamma gäller om det finns minsta osäkerhet kring åtgärderna huruvida de är tillåtna eller inte.

Vårdplaner

Länsstyrelsen har möjlighet att fastställa vårdplaner för naturminnen. Det sker när behov föreligger och till exempel när mer omfattande åtgärder (tidsmässigt eller utförandemässigt) måste ske. Vårdplaner bör i utseende och innehåll följa skötselplaner för naturreservat och fastställs enligt arbetsordningen.

När träden trots allt dör

Naturminnen i form av enskilda träd lever tyvärr inte för evigt. Till slut dör de, antingen naturligt stående på rot eller så blåser de ner. Även som döda har träden ett stort värde för den biologiska mångfalden. Om det är möjligt bör trädet få ligga kvar på platsen och långsamt återgå till naturen. Om platsen är olämplig, pga bebyggelse eller liknande, flyttas det till en lämpligare plats i närområdet. I båda fallen upphör inte Naturminnesskyddet utan bör istället gälla den kvarvarande stammen och de grövre grenarna. Om trädet flyttas tas ett tilläggsbeslut där den nya platsen beskrivs. Dessutom bör den geografiska punkten i kartan flyttas och platsen markeras som naturminne. Om trädet inte är möjligt att lägga någon annanstans eller om andra mycket starka skäl finns kan en särskild prövning göras om upphävande av naturminnet i och med att trädet dött. Upphävande av naturminne kräver synnerliga skäl.

Yttäckande naturminnen

För de yttäckande naturminnena (i dagsläget 9 stycken) är problematiken annorlunda och situationen mer lik den för naturreservat. Eftersom det i samtliga fall rör sig om markområden och inte enskilda träd kommer naturminnet att vara för evigt om det inte upphävs. Därför bör skötseln ske på samma grunder som för naturreservaten.

För samtliga yttäckande naturminnen bör vårdplaner tas fram. Omfattningen av dessa får avgöras från fall till fall. Informationstavla som berättar om områdets värden bör också sättas upp.

Bakgrundsfakta

ADMINISTRATIVA DATA

- I Jönköpings län 2012 finns 65 naturminnen varav 56 är punktobjekt och 9 är yttäckande.
- Beslutsår varierar från 1914 till 2005 med tyngdpunkt på 1940-, 1950- och 1960-talen. 48 stycken är beslutade under dessa tre årtionden.
- De allra flesta är träd eller trädbestånd men det är även t.ex. öar, bergsbrant, klippblocksparti, lövskogsbeklädd kulle med blåsippor och rullstensås.
- De skyddade trädslagen är: ek, lind, bok, ask, lönn, vildapel, en, gran, tall och björk.
- Förvaltare är i de allra flesta fall Länsstyrelsen men i vissa fall i samråd med privatpersoner eller fastighetsägaren.

LAGSTIFTNING OCH HISTORIA

Miljöbalken

Naturminnen beslutas idag enligt 7 kap. 10 § miljöbalken av Länsstyrelsen eller kommunen. Objektet ska vara ”ett särpräglad naturföremål” som ”behöver skyddas eller vårdas särskilt”. Vad som sägs i 5-8 §§ om naturreservat ska även gälla för naturminnen. Det innebär att skälen till beslutet ska anges, vilka inskränkningar i markanvändning skyddet innebär, vad markägaren ska tåla samt att hur dispenser ska hanteras. Ordningsföreskrifter för allmänheten enligt 30 § kan anges om sådana behövs.

Förordningen om områdesskydd enligt miljöbalken m.m.

Enligt 4 § får Länsstyrelsen eller kommunen meddela sådana föreskrifter som behövs för att skydda och vårda ett visst naturminne.

För naturreservat fastställs en skötselplan enligt 3 §. Den möjligheten finns inte för naturminnen. Detta är ett problem med lagstiftningen och Länsstyrelsen har därför i ett fall löst detta genom att en föreskrift enligt 4 § utfärdas som säger att den av Länsstyrelsen fastställda vårdplanen för naturminnet ska följas. Då blir vårdplanen bindande för alla parter.

Enligt 21 § får Länsstyrelsen besluta om annan part ska vara förvaltare. Sådan förvaltning får även återkallas enligt samma paragraf.

Historia

Men, alla utom tre av våra naturminnen är inte bildade i enlighet med Miljöbalken utan i enlighet med tidigare naturvårdslag där reglerna kring bildandet var annorlunda. Dock ska de idag hanteras enligt miljöbalken.

Lagstiftningen att skydda naturminnen härrör från den första svenska naturskyddslagen, beslutat 1909, där möjligheten gavs att instifta naturminnen med definitionen ”hvarje område eller till fastighet hörande naturföremål, som är av särskilt intresse för kännedomen om landets natur eller på grund af märkelig naturbeskaffenhet eljest synes böra för framtiden skyddas”.

I 1952 års naturskyddslag hade definitionen av naturminne ändrats till ”område eller föremål, som bör särskilt skyddas p.g.a. sin betydelse för kännedomen om landets natur, sin skönhet, egenart eller eljest märkliga beskaffenhet...” och det är den definitionen som har genomfört större delen av arbetet med naturminnen under 1900-talet.

I några fall har yttäckande naturminnen senare ombildats till naturreservat, antingen genom ändrade föreskrifter eller i och med att området utvidgats, och då fått moderna föreskrifter och skötselplan.

Tillkomsten av naturminnen föregicks sällan av systematiska inventeringar utan var mer eller mindre slumpmässig. Initiativet kom från enskilt håll (markägare, naturskyddsförening, hembygdsförening etc.). Tankar om

biologisk mångfald eller trädens betydelse i ekosystemet fanns inte. De skälen har kommit in mycket sent. I princip är det enbart de tre sistnämnda (beslutade 2002-2005) där sådana skäl finns.

Generellt kan man säga att ambitionen har varit att skydda någonting speciellt (ex vårdträd vid gårdar), vackert (lövskogskulle med blåsippor) eller annorlunda (grova träd eller ovanliga trädslag).

Det är med ovanstående som bakgrund man ska beakta våra naturminnen i länet och dess tillkomst, skyddsvärde och framtida skötsel.

BESLUTEN

Besluten för länets naturminnen är väldiga olika, om inte annat beroende på att det skiljer 90 år av naturskyddsarbete mellan första och senaste beslutet. Generellt kan man säga att besluten oftast är kortfattade och innehåller standardformuleringar. De innehåller aldrig eller mycket sällan riktlinjer om någon form av skötsel.

Skyddet är i fokus med formuleringar som:

"...innefattas häri förbud mot trädets fällande eller skadande genom brytande av kvistar eller annorledes ävensom mot plantering av andra träd inom en kring linden dragen cirkel av 15 meters radie." (Råsmarks skolhustomt, 11/12-1934)

"... stadgas härigenom förbud för all slags åverkan på träden liksom för varje annan åtgärd, genom vilken deras trivsel menligt skulle kunna påverkas." (Dagstorp Sörgård 2:1, 19/6-1951)

"Trädet får icke avverkas eller utsättas för åverkan." (Hallsnäs 1:1, 6/10-1959)

Skälen till besluten anges nästan uteslutande med ord som "skönhet", märkliga beskaffenhet" eller "betydelse för kännedom om landets natur", alltså direkt citerat ur lagtexten.

I framtagandet av denna policy, i vilket enhetschef skötselenheten Eva Wallander beslutat och naturvårdsförvaltare Patrik Wandin varit föredragande, har även tf enhetschef naturskydd och tillsyn Charlotta Urberg, naturvårdsförvaltare Joanna Stenback, handläggare landenheten Marielle Gustafsson och naturvårdshandläggare Jenny Nyström Petrov deltagit.

Eva Wallander

Patrik Wandin